

IVAN KOT VRHNIČAN

LE NAJSTAREJŠI ŠE POMNIJO CANKARJA

Spomini 89-letnega Vrhničana na Ivana Cankarja in na okoliščine, zaradi katerih je spomenik prav tam, kjer je.

Vrhnika, maja – » v stari Mantovi je svoj frakeljček cedil in gledal skozi okno. Razen njega sva bila takrat v izbi samo še midva z gostilničarko. Tam bom še jaz enkrat na konju jahal, nama je rekel in s prstom pokazal čez cesto. Ko je ljubljanska žirija rekla, spomenik bo pri svetem Lenartu, sem rekel jaz, ne, ne bo, tam bo, kamor je Cankar takrat pokazal,« pripoveduje Ivan Tischler, 89 letni Vrhničan, svoje dni fotograf in daleč naokoli znan režiser-diletant. »Tudi kiparja sem dobil, Ivana Jurkoviča in ko ga je postavljaj, sem mu pomagal tako, da sem hodil vsak dan tisto ilovico škropit, da je ostala vlažna.«

»Kralja na Betajnovi »je s svojimi vrhniški mi diletanti, ki so takrat veljali za »odete z ljubeznijo do stvari same« in za eno najboljših slovenskih igalskih skupin, postavil fotograf Tischler na oder leta 1919. »Povabili so me vrhniški purgarji in trgovci v eno gostilno in mi rekli, da moram poskrbeti za denar, s katerim da bomo postavili pisatelju spomenik.«

Gostovanje z deficitom

Zato je Tischler s svojimi diletanti prišel gostovat tudi v Ljubljano, »a smo imeli na pol prazno dvorano in deficit, saj smo morali plačati tisto, ki je listke trgala, može, ki so skrbeli za razsvetljavo, gasilce.« Da je takšen odnos do Tischlerjeve diletantske družinice, ki se vendar trudi za postavitev spomenika Cankarju, najboljša slika ljubljanskih razmer, je pod svojo recenzijo takrat zapisal A. R.

»Bom pa jaz deficit plačal,« je potem rekel dr. Šabec, hudo podjeten in požrtvovalen mož, kadar je šlo za kakšno narodno stvar. »Vseeno je bilo še premalo denarja za spomenik, pa sem pisal v Ameriko, v Cleveland, kjer so imeli društvo Ivana Cankarja, pa z Verbičevo Tino sva hodila po hišah in fehtala, kaj bi drugega.«

Vrhničani tiste čase pisatelja niso prav nič poznali, »imeli so ga za pijanca, pa ni bil pijanec, le tako sestradan, majhen želodec je imel, da več kot pol talarčka juhe ni nikoli mogel pojesti; in če je potem zvrnil samo kozarček, dva, se mu je že vrtelo. Toda da bi se majal po cesti, ga nisem nikoli videl. Le

malo omotičen se mi je zdel, pa samo nekaj je študiral sam pri sebi in premišljeval.«

Tischlerjevi so imeli namreč gostilno, v katero je pisatelj včasih prišel, redno pa je vanjo zahajal njegov oče. »Prišel je na vrata in navadno rekel po nemško, kaj čemo storit, da bi se ljudje smejali. Bil je velik šaljivec in zelo ponosen na svojega sina. A kaj bereš, me je spraševal, potem sva pa debatirala. Gotovo nista bila v jezi, le da s svojim krojaštvom ni dovolj zaslužil, da bi mu denar pošiljal. Brihtne glave je bil, tudi oče Jože, imenitno nemško je govoril. In vse, kar je Ivan napisal, je prebral.«

Redkobesedni Cankar

Kadar se je Tischler pogovarjal z Ivanom Cankarjem, »in to ni bilo velikokrat, ker ni bil take sorte, da bi se pogovarjal, samo narava ga je veselila, z ljudmi pa je imel hudo malo opravka,« sta se menila navadno le o telovadbi, dramatiki, pevskem zboru; posebno naše petje je rad poslušal; enkrat, ko smo se zbrali v gostilni pri Kočevarju, smo ga povabili k naši mizi in mu trobili na ušesa.«

Na predstave vrhniških diletantov ni nikdar prišel, tudi kadar so uprizorili kaj njegovega. »Rad je pa slišal, če smo mu povedali, da je igra pri ljudeh uspela.«

»Meni je bilo njegovo pisanje všeč,« pravi 89-letni čili Tischler, »imel je svetilko, s katero je iskal luč resnice in pravice, če berete njegove knjige, boste videli, da je res tako. On je hotel narod spraviti navzgor.«

Na Vrhniko se je vračal zaradi »hribov tod okoli, prijateljev ni imel. Razen gostilničarja Kočevarja, ki mu je bil rekel, kadarkoli boš prišel, vedi, da imaš pri meni zastoj hrano in stanovanje. S ta hujšega je bil takrat že ven, a želodec mu je ostal majhen, suh in bled je bil še vedno.«

Ivan Tischler, ki se je za režiserja učil v Ameriki, v slovenskem društvu Triglav, ima na steni svoje spalnice – namesto poročne slike – fotografije vseh vrhniških igralcev-diletantov, ki so leta 1919 nastopili v njegovem »Kralju na Betajnovi.« Dal jih je v navaden lesen okvir in jih razvrstil tako, da imajo v svoji sredi Ivana Cankarja, fotografijo, na kateri je upodobljen s črnim klobukom in črnim ogrinjalom. Vrhniški fotograf je prebral vse, kar je pisatelj napisal, postavil na oder tudi »Hlapca Jerneja« in »Pohujšanje v dolini Šentflorjanski«, a da bi ga kdaj fotografiral, na to je pa čisto pozabil.

* Vesna Marinčič (1940-1998), novinarka. Reportažo ponatiskujemo iz lista Delo, kjer je bila objavljena 6. maja 1976, ob stoletnici rojstva Ivana Cankarja.